

СТАНОВИЩЕ

по дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 3.2. Психология (05.06.10 Социална психология) на Екатерина Димитрова с научен ръководител доц. д-р Йоланда Зографова на тема: „Социални полета на агресивни прояви в трудния ученически клас“

от доц. д-р Людмила Андреева

Темата на дисертационния труд е изключително актуална и специални аргументи за това едва ли са необходими, имайки предвид почти всекидневните криминални хроники в масмедията, свързани с агресивни актове и престъпления, извършвани от ученици. Дисертантката се е заела да изследва социалнопсихологическите измерения на ученическите класове, които могат да се дефинират като „трудни“, т.е. малки социални групи, които се характеризират със съществуването на социалнопсихологически климат, който насърчава конфликтни взаимоотношения, слаб контрол върху груповото поведение, изразена демотивираност и повече агресивни и деструктивни поведения на групово равнище в сравнение с т.нар. „нормални“, или обикновени паралелки. Тя си поставя за задача да разкрие по-подробно източниците, параметрите и механизмите на агресивните модели на поведение в подобни паралелки. Стремещт ѝ е да диференцира проблемните паралелки от тези с нормални социалнопсихологически характеристики, като изведе няколко основни отличителни признаци.

Тя прави това на 145 страници, структурирани във въведение, три глави, библиография от 159 източника на български, руски и английски език, и две приложения, съдържащи илюстративен материал за резултатите и инструментариума на изследването.

Г-жа Димитрова издига като хипотеза, че учениците в такива „трудни“ паралелки са агресивни не само към съучениците си, но и извън контекста на класа. Очакванията ѝ са, че индивидуалните нива на агресия на учениците от тях са близки по стойност и незначимо по-високи в сравнение с връстниците им от „нормални“ класове, но допуска, че в груповото поведение се проявява както директна, така и индиректна агресия, но нивата на тормоз, упражняван от тях както върху съученици, така и върху външни хора, да са по-високи. Допълнителна и свързана хипотеза е, че съвместната дейност в подобни паралелки е неефективна, социалнопсихологическият климат – отрицателен, а мотивацията и груповата идентичност не са фокусирани върху академичните постижения.

За да провери хипотезите си, г-жа Димитрова изследва пет „трудни“ прогимназиални и гимназиални ученически паралелки; четири „нормални“ паралелки в същите възрастови групи, които изпълняват функцията на контролна група; 18 преподаватели и училищни психолози от шест средни училища в гр. София, които работят с „трудни“ класове и имат преки наблюдения, за да дадат експертна оценка; 50 преподаватели от две столични училища, които чрез специално конструиран въпросник разграничават „трудните“ от „нормалните“ класове.

Проведеното изследване е на два етапа: (1) 18 преподаватели и училищни психолози оценяват характеристиките на трудния клас с помощта на експертна оценка по 29 показателя, обобщени в пет параметъра, а 50 преподаватели оценяват в каква степен класовете, на които преподават, са трудни и ги характеризират по пет показателя; (2) изследвани са 5 „трудни“ и 4 „нормални“ класа, разграничени въз основа на оценките на преподавателите – общо 199 ученици от V–VII и IX клас. Учениците попълват три скали:

1. Въпросник за агресията на А. Бъс и М. Пери.
2. Въпросник за оценка на трудните класове, конструиран от нея.
3. Модифициран вариант на въпросник за тормоз от връстниците (за честотата, формите, „горещите“ точки в училище и др.).

Въз основа на получените данни г-жа Димитрова не открива разлики по пол по физическа агресия в „трудните“ класове, но балът на момичетата по въпросника на А. Бъс и М. Пери е по-нисък в нормалните класове. Данните за агресията на индивидуално равнище свидетелстват за слабо

изразени или отсъстващи значими различия между двата типа паралелки, които тя изследва. Резултатите за агресивните прояви на групово равнище (когато учениците отговарят не за своето, а за типичното поведение на съучениците им) обаче категорично потвърждават по-голямата част от хипотезите на дисертантката: в „трудните“ класове има повече агресивни прояви както към съучениците и преподавателите, така и към други паралелки и групи. Тези разлики се наблюдават при двете възрастови групи. Г-жа Димитрова получава сходни резултатите и за останалите характеристики на „трудните“ паралелки. Потвърждава се и хипотезата ѝ за нивата на тормоза в „трудните“ паралелки – той е по-разпространен към външните групи.

Основните положителни характеристики на предложения за обсъждане дисертационен труд са:

1. Избраната тема е както актуална, така и с ясно изразена практическа насоченост.
2. Целите и хипотезите на изследването са ясно формулирани и обосновани.
3. Направен е подробен литературен обзор на научното мислене, имащо отношение по изследваната тема.
4. Конструиран е собствен инструментариум и частично са модифицирани съществуващи скали за използване в проведеното емпирично изследване.
5. Направен е анализ на агресивното поведение в училище в социалнопсихологически контекст – „трудните“ класове, които по неформални наблюдения вероятно увеличават числеността си.

Наред с отбелязаните достойнства могат да се отбележат и някои препоръки. Според мен трудът само ще спечели, ако текстът се изчисти терминологично и стилистично. Би следвало добре да се разграничат обучение и учене, думи като „ингрупа“ и „аутгрупа“ на български език няма и не е необходимо да се въвеждат, следва да се разграничи „овладяване“ от „контрол“, а не да се използва взаимнозаменяемо, използваната терминология трябва да е единна в целия текст, представяните мнения на автори по други източници трябва да се диференцират от авторите, чиито произведения са цитирани, необходимо е да се прецизира библиографията, защото в нея липсват автори, които са цитирани в текста.

В заключение бих искала да подчертая актуалността на предложения дисертационен труд. Проведеното изследване и анализът на резултатите от него показват, че г-жа Екатерина Димитрова притежава теоретични познания и опит в събирането на емпирични данни. Целите и задачите, които си е поставила, са изпълнени. Тя въвежда ново и обещаващо равнище на анализ на агресивността в българското училище със стремежа си да открие социалнопсихологическите механизми на влияние. Трудът отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Въз основа на тези съображения като член на научното жури предлагам на г-жа Екатерина Димитрова да бъде присъдена степента „доктор“.

27.08.2011 г.

София

Изготвила становището:

(доц. д-р Л. Андреева)